

QUÆSTIO VIII

DE COGNITIONE ANGELORUM

(In decem et septem articulos divisa.)

Primo enim quæritur, utrum Angeli videant Deum per essentiam; 2° utrum intellectus Angeli vel hominis beati essentiam divinam comprehendat; 3° utrum Angelus ex propriis naturalibus ad videndum Deum per essentiam pertingere poterit; 4° utrum Angelus videns Deum per essentiam, omnia cognoscat; 5° utrum visio rerum in Verbo sit per aliquas similitudines rerum in intellectu angelico existentes; 6° utrum Angelus cognoscat se ipsum; 7° utrum unus Angelus alium intelligat; 8° utrum Angelus materialia cognoscat per aliquas formas, vel per essentiam sui cognoscentes; 9° utrum forma per quas Angeli cognoscunt res materiales, sint innatæ, vel a rebus acceptæ; 10° utrum Angeli superiores habeant cognitionem per formas magis universales quam inferiores; 11° utrum Angelus singularia cognoscat; 12° utrum Angeli futura cognoscant; 13° utrum Angeli occulta cordium scire valeant; 14° utrum Angeli simul multa cognoscant; 15° utrum Angeli cognoscant res discurrando de uno in aliud; 16° utrum in Angelis distingui debeat cognitio matutina et vespertina; 17° utrum cognitio Angelica per matutinam et vespertinam sufficienter distinguatur.

ARTICULUS PRIMUS. — *Utrum Angeli videant Deum per essentiam.*

Quæstio est de cognitione Angelorum. Et primo quæritur, utrum Angeli videant Deum per essentiam; et videtur quod non. Dicitur enim Joan., 1, 18: *Deum nemo vidit unquam*; super quo dicit Chrysostomus (homil. xiv in Joan. aliquantulum a princ.): *Sed nec ipsa, dico celestes essentiae, scilicet ipsa Cherubim et Seraphim, ipsum ut est unquam videre potuerunt.* Sed quicumque videt Deum per essentiam, videt ipsum ut est. Ergo Angelus non videt Deum per essentiam.

2. Præterea, Exod., xxxiii, super illud: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, etc.*, dicit Glossa: *Substantiam Dei nec hominum, nec Angelorum quisquam, sicut est, unquam videre potuit*; et sic idem quod prius.

3. Præterea, secundum Augustinum, desiderium est rei non habitæ. Sed Angeli desiderant in Deum prospicere, ut dicitur I Petri, ii. Ergo Deum per essentiam non vident.

4. Præterea, Chrysostomus super Joan. dicit: *Ipsum quod est Deus, non solum Propheta, sed nec Angeli nec Archangeli*

videre potuerunt; et sic idem quod prius, quia ipsum quod est Deus, est essentia Dei.

5. Præterea, omne quod videtur ab intellectu, per aliquam formam videtur. Si ergo intellectus videt essentiam Dei, oportet quod per aliquam formam eam videat. Sed non potest ipsam videre per ipsam divinam essentiam; quia forma qua intellectus intelligit, facit eum intellectum in actu, et sic est actus ejus; et sic oportet quod ex ea et intellectu efficiatur unum: quod non potest dici de divina essentia, quæ non potest venire ut pars in constitutionem alicujus. Ergo oportet quod Angelus intelligens Deum, videat eum mediante aliqua alia forma; et sic non videt eum per essentiam.

6. Præterea, intellectus debet esse proportionatus intelligibili, cum intelligibile sit perfectio intelligentis. Sed nulla potest esse proportio inter essentiam divinam et intellectum angelicum, quia in infinitum distant; et talium nulla est proportio. Ergo non potest Deum Angelus per essentiam videre.

7. Præterea, nullus assimilatur alicui nisi secundum similitudinem ejus receptam in ipso. Sed intellectus Angeli cognoscens Deum assimilatur ei, cum omnis cognitio sit per assimilationem. Ergo oportet quod cognoscat eum per similitudinem, et non per essentiam suam.

8. Præterea, quicumque aliquid per essentiam cognoscit, cognoscit de eo quid est. Sed, ut patet per Dionysium (cap. i de div. Nom.), et Damascenum (lib. I, cap. xix), de Deo non potest sciri quid est, sed quid non est. Ergo nullus intellectus potest videre Deum per essentiam.

9. Præterea, sicut dicit Dionysius (in epist. ad Caium), *in Deo tenebræ describuntur propter superabundantiam ejus claritatem; et propter hoc quod absconditur omni homini, et occultatur omni cognitioni.* Sed claritas divina non solum excedit intellectum nostrum, sed etiam Angelorum. Ergo eorum cognitioni claritas divinæ essentiae absconditur.

10. Præterea, Dionysius sic arguit in primo capite de divin. Nomin. Omnis cognitio est existentium. Sed Deus non est existens, sed superexistens. Ergo non potest cognosci nisi superessentiali cognitione, quæ est cognitio divina.

11. Præterea, sicut dicit Dionysius (in epist. ad Caium), *si quis videns Deum intellexit quod vidit, non ipsum vidit, sed aliquid eorum quæ sunt ejus.* Ergo Deus per essentiam a nullo intellectu creato videri potest.

12. Præterea, quanto visus est fortior, tanto aliquid magis remotum videri potest ab eo. Ergo infinite distans videri non potest nisi a visu infinite virtutis. Sed essentia divina in infinitum distat ab omni intellectu creato. Cum ergo omnis intellectus creatus sit finite virtutis, nullus intellectus creatus poterit videre Deum per essentiam.

13. Præterea, ad cognitionem quamlibet requiritur iudicium. Sed iudicium non est nisi superioris de inferiori. Cum ergo nullus intellectus sit superior divina essentia, nullus intellectus creatus Deum per essentiam videre potest.

14. Præterea, ut Boetius dicit (V de Consol., prosa v), iudicium est actus iudicantis. Ergo iudicatum se habet ad iudicium ut passum. Sed divina essentia non potest se habere ut passum respectu alicujus intellectus creati. Ergo intellectus creatus Deum per essentiam videre non potest.

15. Præterea, omne illud quod per essentiam videtur, intellectu attingitur. Sed nullus potest attingere ad illud quod in infinitum distat ab ipso. Ergo intellectus Angelini non potest videre essentiam Dei, quæ in infinitum distat ab eo.

Sed contra est quod dicitur Math., xviii, 10: *Angeli eorum semper vident faciem Patris*. Faciem autem Patris videre, est videre essentiam ipsius. Ergo Angeli vident Deum per essentiam.

Præterea, Angeli beati hoc modo vident Deum, sicut nobis promittitur in statu beatitudinis. Sed nos videbimus Deum per essentiam, ut patet per illud I Joan., iii, 2: *Videbimus eum sicuti est*. Ergo et Angeli vident Deum per essentiam.

Præterea, Angeli cognoscunt eum a quo facti sunt. Sed ipsa essentia divina est causa Angelorum. Ergo essentiam divinam vident.

Præterea, omne quod videtur, videtur per essentiam suam, vel per similitudinem. Sed in Deo non est aliud similitudo et essentia: quia quidquid est in Deo, Deus est. Igitur cum Angeli Deum videant, vident eum per essentiam suam.

Præterea, intellectus est fortior in cognoscendo quam affectus in diligendo; unde dicit Augustinus (in Psal. cxviii, serm. viii): *Præcedit intellectus, sequitur tardus aut nullus affectus*. Sed Angeli diligunt divinam essentiam. Ergo multo magis vident eam.

Respondeo dicendum, quod circa hanc questionem quidam erraverunt, dicentes, Deum per essentiam a nullo unquam intellectu creato videri posse, attendentes distantiam quæ est inter intellectum creatum et divinam essentiam. Sed hæc positio sustineri non potest, cum sit hæretica. Constat enim quod cuiuslibet intellectualis creaturæ beatitudo consistit in sua perfectissima operatione. Illud autem quod est supremum in qualibet creatura rationali, est intellectus. Unde oportet quod beatitudo cuiuslibet creaturæ rationalis in nobilissima visione intellectus consistat: nobilitas autem intellectivæ visionis est ex nobilitate intellecti; sicut etiam dicit Philosophus in X Ethic. (cap. ix, circa med.), quod *perfectissima operatio visus, est visus bene dispositi ad pulcherrimum eorum quæ cadunt sub visu*. Si ergo creatura rationalis in sua perfectissima visione non perve-

niret ad videndum divinam essentiam, beatitudo ejus non esset ipse Deus, sed aliquid sub Deo; quod esse non potest: quia ultima perfectio cuiuslibet rei est, quoad pertingit ad summa principium. Ipse autem Deus omnes creaturas rationales immediate condidit, ut fides nostra tenet. Unde oportet secundum fidem, ut omnis creatura rationalis quæ ad beatitudinem pervenit, Deum per essentiam videat.

Sed oportet nunc considerare et intelligere quis sit modus videndi Deum per essentiam. In omni siquidem visione oportet ponere aliquid quod videns visum videat; et hoc est vel essentia ipsius visi, sicut cum Deus cognoscit se ipsum; vel aliqua similitudo ejus, sicut homo videt lapidem. Et hoc ideo, quia ex intelligente et intelligibili oportet aliquo modo fieri in intelligendo unum. Non autem potest dici quod essentia Dei videatur ab aliquo intellectu creato per aliquam similitudinem. In omni enim cognitione quæ est per similitudinem, modus cognitionis est secundum convenientiam similitudinis ad illud cuius est similitudo; et dico convenientiam secundum representationem, sicut species in anima convenit cum re quæ est extra animam; non secundum esse naturale. Et ideo, si similitudo deficiat a representatione speciei, non autem a representatione generis, cognoscetur res illa secundum rationem generis, non secundum rationem speciei. Si autem deficiat etiam a representatione generis, representaret autem secundum convenientiam analogiæ tantum; tunc nec etiam secundum rationem generis cognoscetur; sicut si cognosceretur substantia per similitudinem accidentis. Omnis autem similitudo divinæ essentiae in intellectu recepta, non potest habere aliquam convenientiam cum essentia divina nisi analogice tantum. Et ideo cognitio quæ esset per talem similitudinem, non esset ipsius Dei per essentiam, sed multo imperfectior quam si cognosceretur substantia per similitudinem accidentis. Et ideo illi qui dicebant quod Deus per essentiam non videtur, dicebant quod videbatur quidam fulgor divinæ essentiae, intelligentes per fulgorem illam similitudinem lucis increatæ, per quam Deum videri ponebant, deficientem tamen a representatione divinæ essentiae, sicut deficit lux recepta in pupilla, a claritate quæ est in sole; unde non potest defigi acies videntis in ipsam solis claritatem, sed videt inspicies quosdam fulgures. Restat ergo ut illud quo intellectus creatus Deum per essentiam videt, sit essentia divina. Non autem oportet quod ipsa divina essentia fiat forma intellectus ipsius, sed quod se habeat ad ipsum ut forma; ut sicut ex forma, quæ est pars rei, et materia efficitur unum ens actu, ita, licet dissimili modo, ex essentia divina et intellectu creato fiat unum in intelligendo, dum intellectus intelligit, et essentia divina per se ipsam intelligitur. Qualiter autem essentia separata possit conjungi intellectui ut forma, sic ostendit Com-

mentator in III de Anima (comm. v et XXXVI). Quodcumque in aliquo receptibili recipiuntur duo quorum unum est altero perfectius, proportio perfectioris ad minus perfectum, est sicut proportio formæ ad suum perfectibile; sicut lux est perfectio coloris, quando ambo recipiuntur in diaphano. Et ideo, cum intellectus creatus, qui nec substantiæ create, sit imperfectior divina essentia in eo existente, comparabitur divina essentia ad illum intellectum quodammodo ut forma. Et hujus exemplum aliquale in rebus naturalibus inveniri potest. Res enim per se subsistens non potest esse alicujus materiæ forma, si in ea aliquid de materia inveniat; sicut lapis non potest esse alicujus materiæ forma; sed res per se subsistens quæ materia caret, potest esse forma materiæ, sicut de anima patet. Et similiter quodammodo essentia divina, quæ est actus purus, quamvis habeat esse distinctum omnino ab intellectu, efficitur tamen ei ut forma in intelligendo. Ideo dicit Magister in II, dist. II, Sententiarum, quod unio corporis ad animam rationalem est quoddam exemplum beatæ unionis spiritus rationalis ad Deum.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod cum dicitur, Hoc videtur ut est, potest intelligi dupliciter. Uno modo ut modus quo res visa est, cadat sub visione; hoc est dictum, ut videatur in re visa ipse modus quo res est; et hoc modo Deus, ut est, ab Angelis videtur, et videbitur a beatis, quia videbunt essentiam ejus habere illum modum quem habet; et sic intelligitur quod habetur I Joan., III, 2: *Videbimus eum sicuti est*. Alio modo potest intelligi ut modus prædictus conformetur visioni vidētis; ut scilicet, talis sit modus visionis ipsius, qualis est modus essentiæ rei in se; et sic a nullo intellectu creato potest Deus videri ut est; quia impossibile est ut modus visionis intellectus creati sit ita sublimis sicut modus quo Deus est; et hoc modo intelligendum est verbum Chrysostomi.

Et similiter dicendum est AD SECUNDUM et TERTIUM et QUARTUM.

AD QUINTUM dicendum, quod forma qua intellectus vidētis Deum per essentiam videt Deum, est ipsa essentia divina; nec tamen sequitur quod sit forma quæ est pars rei in essendo; sed quod se habeat hoc modo in intelligendo sicut forma quæ est pars rei in essendo.

AD SEXTUM dicendum, quod proportio, proprie loquendo, nihil est aliud quam habitudo quantitatis ad quantitatem, sicut quod æqualis sit una alteri, vel tripla; et exinde translatus est nomen proportionis, ut habitudo cujuslibet ad rem alteram proportio nominetur; sicut dicitur materia esse proportionata formæ inquantum se habet ad formam ut materia ejus, non considerata aliqua habitudo quantitatis; et similiter intellectus creatus est proportionatus ad videndum divinam essentiam,

inquantum se habet ad ipsam quodammodo ut ad formam intelligibilem; quamvis secundum quantitatem virtutis nulla possit esse proportio, propter distantiam infinitam.

AD SEPTIMUM dicendum, quod ad cognitionem non requiritur assimilatio nisi propter hoc ut cognoscens aliquo modo cognito uniat. Perfectio autem est unio qua unitur ipsa res per essentiam suam intellectui, quam si uniretur per similitudinem suam. Et ideo, quia essentia divina unitur intellectui Angeli ut forma, non requiritur quod ad eam cognoscendam aliqua ejus similitudo informetur, qua mediante cognoscat.

AD OCTAVUM dicendum, quod auctoritas illa Dionysii et Damasceni intelligenda est de visione viæ, qua intellectus viatoris videt Deum per aliquam formam; quia illa forma deficit a representatione divinæ essentiæ; et ideo per eam non potest videri divina essentia, sed tantum cognoscitur quod Deus est super illud quod de ipso intellectui representatur; unde illud quod est, remanet occultum. Et hic est nobilissimus modus cognitionis ad quem pervenire possumus in via; et ideo non videmus de Deo quid est, sed quid non est. Sed ipsa divina essentia sufficienter representat se ipsam; et ideo quando fit intellectui ut forma, de ipso Deo videtur non solum quid non est, sed etiam quid est.

AD NONUM dicendum, quod divina claritas intellectum viatoris excedit quantum ad duo. Excedit enim ipsam virtutem intellectivam; et ex hoc sequitur quod non sit tanta perfectio visionis nostræ, quanta est perfectio essentiæ suæ; quia efficacia actionis mensuratur secundum virtutem agentis. Excedit etiam formam qua intellectus noster nunc intelligit; et ideo Deus nunc per essentiam non videtur, ut ex dictis, in corp. art., patet. Sed in visione beata Deus excedet quidem virtutem intellectus nostri, unde non ita perfecte videbitur sicut perfecte est; non autem excedet formam qua videbitur, scilicet essentiam suam; et ideo ipsum quod est Deus, videbitur.

AD DECIMUM dicendum, quod ratio Dionysii procedit de cognitione viæ, quæ est secundum formas existentium creatorum; et ideo non potest pertingere ad id quod est supra existens. Hoc autem non erit in visione patriæ; et ideo ratio ejus non est ad propositum.

AD UNDECIMUM dicendum, quod auctoritas illa Dionysii est intelligenda de visione viæ, qua cognoscitur Deus per aliquam formam creatam; et hoc ratione jam dicta, in corp. art. et ad 9 arg.

AD DUODECIMUM dicendum, quod ideo oportet esse majorem efficaciam visus ad hoc quod a remotiori videatur, quia visus est potentia passiva; potentia autem passiva quanto est perfectior, tanto potest moveri a minori; sicut e converso potentia

activa quanto est perfectior, tanto magis movere potest; quanto enim aliquid magis est calefactibile, tanto a minori calefit; quanto autem aliquid a remotiori videtur, tanto sub minori angulo videtur, et ita minus est quod ad visum de visibili pervenit; sed si æqualis forma perveniret a propinquo et remoto, non magis videretur propinquum quam remotum. Ipse autem Deus quamvis in infinitum distet ab intellectu angelico, tamen tota essentia sua intellectui conjungitur; et ideo non est simile.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod duplex est iudicium. Unum quo iudicamus qualiter res esse debeat; et hoc iudicium non est nisi superioris de inferiori. Aliud est quo iudicatur qualiter res sit; et hoc iudicium potest esse et de superiori et de æquali; non enim minus possum iudicare de rege an stet vel sedeat, quam de rustico; et tale iudicium est in cognitione.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod iudicium non est actio quæ egrediatur ab agente in rem exteriorem quæ per eam transmutetur, sed est operatio quædam in ipso operante consistens ut perfectio ipsius; et ideo non oportet quod illud de quo iudicatur intellectus vel sensus, sit ut passum, quamvis per modum passi significetur; immo magis sensibile et intelligibile, de quo est iudicium, se habet ad intellectum et sensum ut agens, in quantum sentire vel intelligere pati quoddam est.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod intellectus creatus nunquam pertingit ad essentiam divinam, ut sit ejusdem naturæ cum ea; pertingit tamen ad ipsam ut ad formam intelligibilem.

ARTICULUS II. — *Utrum intellectus Angeli ac hominis beati essentiam divinam comprehendat.* (I part., quæst. xii, art. 7.)

Secundo quæritur, utrum intellectus Angeli vel hominis beati essentiam divinam comprehendat; et videtur quod sic. Simplex enim si videtur, totum videtur. Sed essentia divina est simplex. Ergo cum Angelus beatus eam videat, totam videt, et sic comprehendit.

2. Sed diceretur, quod licet videatur tota, non tamen totaliter. — Sed contra, *totaliter* dicit quemdam modum. Sed omnis modus divinæ essentiæ est ipsamet essentia. Ergo si videtur ipsa essentia tota, videtur totaliter.

3. Præterea, efficacia actionis mensuratur secundum formam quæ est principium agendi ex parte ipsius agentis, sicut de calore et calefactione patet. Sed forma qua intellectus intelligit, est principium intellectualis visionis. Ergo tanta erit efficacia intellectus videntis Deum, quanta est perfectio divinæ essentiæ; ergo comprehendet ipsam.

4. Præterea, sicut per demonstrationem scire est perfectissimus modus cognoscendi complexa, ita scire quod quid est, est perfectissimus modus cognoscendi incomplexa. Sed omnia

complexum quod scitur per demonstrationem, comprehenditur. Ergo omne id de quo scitur quid est, comprehenditur. Sed illi qui vident Deum per essentiam, sciunt de eo quod est, cum nihil aliud sit scire quid est quam scire essentiam rei. Ergo comprehendunt Angeli divinam essentiam.

5. Præterea, Philip., iii, 12, dicitur: *Sequor autem, si quo modo comprehendam, etc.* Sed Deus perfecte comprehendit Apostolum. Ergo Apostolus ad hoc tendebat quod perfecte comprehenderet Deum.

6. Præterea, Glossa (ordin.) ibidem dicit: *Ut comprehendam, id est ut cognoscam quæ sit immensitas Dei, quæ omnem intellectum excedit.* Sed non est incomprehensibilis nisi ratione immensitatis. Ergo beati perfecte comprehendunt divinam essentiam.

Sed contra est quod Ambrosius dicit super Luc. (lib. 1): *Eam quæ in Deo habitat, plenitudinem bonitatis nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit.*

Præterea, secundum Ambrosium in eodem lib., illud comprehenditur cujus fines circumspici possunt. Sed de Deo hoc est impossibile, cum sit infinitus. Ergo non potest comprehenditur.

Præterea, Augustinus dicit in lib. de videndo Deum (epistol. cxlvii, al. 112, cap. v circa med.): *Dei plenitudinem non solum oculis corporis, sed nec mente aliquis aliquando comprehendit.*

Respondeo dicendum, quod illud proprie dicitur comprehenditur ab aliquo quod ab eo includitur; dicitur enim aliquis aliquid comprehendere, quando simul ex omnibus partibus apprehendere potest, quod est undique inclusum habere. Quod autem includitur ab aliquo, non excedit includens, sed est minus includente, vel saltem æquale. Hæc autem ad quantitatem pertinent; unde secundum duplicem quantitatem est duplex modus comprehensionis; scilicet secundum quantitatem dimensionam et virtuales. Secundum dimensionam quidem, ut dolium comprehendit vinum: secundum virtuales (1) autem, ut materia dicitur comprehendere formam, quando nil materie remanet imperfectum a forma (2). Et per hunc modum dicitur aliqua vis cognitiva comprehendere suum cognitum, in quantum scilicet cognitum perfecte substat cognitioni ejus; tunc autem a comprehensione deficit, quando cognitum cognitionem excedit.

Hic autem excessus diversimode in diversis potentiis considerandus est. In potentiis enim sensitivis objectum comparatur ad potentiam non solum secundum quantitatem virtuales, sed etiam secundum quantitatem dimensionam; eo quod sensibilia movent sensum, utpote in magnitudine existentem, non solum

(1) *Al.* virtutem. — (2) *Scil.* quod non perficitur a forma.

ex vi qualitatis propriorum sensibilium, sed secundum quantitatem dimensionivam; ut patet de sensibilibus communibus. Unde comprehensio sensus potest impediri dupliciter. Uno modo ex excessu sensibilis secundum quantitatem virtuales; sicut impeditur oculus a comprehensione solis; quia virtus claritatis solis, quæ est visibilis, excedit proportionem virtutis visivæ quæ est in oculo. Alio modo propter excessum quantitatis dimensionivæ; sicut impeditur oculus ne comprehendat totam molem terræ; sed partem ejus videt et partem non, quod in primo impedimento non accidebat; simul enim omnes solis partes videntur a nobis, sed non perfecte, sicut visibilis est. Ad intellectum autem comparatur intelligibile per accidens quidem etiam secundum quantitatem dimensionivam, inquantum intellectus a sensu accipit; unde etiam intellectus noster impeditur a comprehensione infiniti secundum quantitatem dimensionivam, ita quod aliquid ejus est in intellectu et aliquid extra intellectum; per se autem non comparatur ad intellectum intelligibile secundum quantitatem dimensionivam, cum intellectus sit virtus non utens organo corporali; sed per se comparatur ad ipsum, solum secundum quantitatem virtuales; et ideo in his quæ per se intelliguntur sine conjunctione ad sensum, non impeditur comprehensio intellectus nisi propter excessum quantitatis virtualis; quando scilicet quod intelligitur, habet modum intelligendi perfectiorem quam sit modus quo intellectus intelligit; sicut si aliquis cognoscat hanc conclusionem, Triangulum habet tres angulos æquales duobus rectis, per probabilem rationem, utpote per auctoritatem, vel quia ita communiter dicitur, non comprehendit ipsam; non quod unam partem ejus ignoret alia scita; sed quia ista conclusio est scibilis per demonstrationem, ad quam cognoscens nondum pervenit; et ideo non comprehendit ipsam, quia non stat perfecte sub cognitione ejus. Constat autem quod in intellectu Angeli, præcipue quantum ad visionem divinam, non habet locum quantitas dimensioniva; et ideo consideranda est ibi æqualitas vel excessus secundum quantitatem virtuales tantum. Virtus autem divinæ essentialis, quæ est intelligibilis, excedit intellectum angelicum, et omnem intellectum creatum, secundum hoc quod est cognoscitivus; veritas enim divinæ essentialis, quæ cognoscibilis est, excedit lumen cujuslibet intellectus creati, quo cognoscitivus est. Et ideo impossibile est quod aliquis intellectus creatus divinam essentialiam comprehendat; non quia partem aliquam ejus ignoret; sed quia ad perfectum modum cognitionis ipsius pertingere non potest.

Ad PRIMUM ergo dicendum, quod divina essentialia ab Angelo tota videtur, quia nihil ejus est non visum ab eo; ut scilicet ly *tota* exponatur privative, non per positionem partium: non tamen perfecte videt; unde non sequitur quod eam comprehendat.

Ad SECUNDUM dicendum, quod in visione qualibet triplex modus considerari potest. Primus modus est ipsius videntis absolute, qui est mensura capacitatis ejus; et sic intellectus Angeli totaliter videt Deum; hoc est dictum, totam vim intellectus sui adhibet ad videndum Deum. Alius modus est ipsius rei in se; et hic modus nihil est aliud quam qualitas rei. Cum autem in Deo non aliud sit qualitas quam substantia, modus ejus est ipsa essentialia; et sic totaliter videt Deum, quia videt totum modum Dei eodem modo quo totam essentialiam. Tertius est ipsius visionis, quæ est medium inter videntem et rem visam; et dicitur modum videntis per comparisonem ad rem visam; ut tunc dicatur aliquis alterum videre totaliter, quando scilicet visio habet modum totalem; et hoc est quando ita est perfectus modus visionis ipsius videntis, sicut est modus visibilitatis ipsius rei. Et hoc modo non totaliter videtur divina essentialia, ut ex dictis, in corp. art., patet; sicut aliquis qui scit aliquam propositionem esse demonstrabilem, cujus demonstrationem ignorat, scit quidem totum modum cognitionis ejus, sed nescit eam secundum totum modum quo cognoscibilis est.

Ad TERTIUM dicendum, quod ratio illa procedit quando forma, quæ est principium actionis agentis, conjungitur secundum totum modum suum; quod necesse est in omnibus formis non subsistentibus, quarum esse est inesse. Sed divina essentialia, quamvis quodammodo sit ut forma intellectus; quia tamen non capit ab intellectu nisi secundum modum intellectus capientis, et quia actio non est tantum formæ, sed etiam agentis; ideo non potest esse ita perfecta actio sicut est perfecta forma quæ est principium actionis, cum sit defectus ex parte agentis.

Ad QUARTUM dicendum, quod res comprehenditur cujus definitio cognoscitur, si tamen ipsa definitio comprehendatur. Sed sicut possibile est cognoscere rem sine comprehensione, ita et definitionem ipsius; et sic res ipsa remanet non comprehensa. Angelus autem, quamvis videat aliquo modo quid est Deus, non tamen hoc comprehendit.

Ad QUINTUM dicendum, quod visio Dei per essentialiam potest dici comprehensio in comparatione ad visionem viæ, quæ ad essentialiam non pertingit: non tamen est comprehensio simpliciter, ratione jam dicta; et ideo cum dicitur: *Comprehendam, sicut comprehensus sum a Christo Jesu, ly sicut* notat comparisonem similitudinis, non æqualitatis.

Ad SEXTUM dicendum, quod ipsa immensitas Dei videbitur, sed non videbitur immense: videbitur enim totus modus, sed non totaliter, ut dictum est.

ARTICULUS III. — *Utrum Angelus ex propriis naturalibus ad videndum Deum per essentiam pertingere poterit.*

Tertio queritur, utrum Angelus ex propriis naturalibus poterit pertingere ad videndum Deum per essentiam: et videtur quod sic. Quia, secundum Augustinum super Genesim ad litteram (lib. II, cap. VIII), Angeli in principio suæ conditionis, in quo statu fuerunt in naturalibus tantum, ut multi dicunt, viderunt creaturas fiendas in Verbo. Sed hoc esse non potuissent, nisi Verbum vidissent. Ergo per naturalia pura intellectus Angeli vidit Deum per essentiam.

2. Præterea, quod potest minus intelligere, potest et majus intelligere. Sed essentia divina est maxime intelligibilis, cum sit maxime a materia inanis: ex quo contingit aliquid esse intelligibile actu. Cum igitur intellectus Angeli naturali cognitione possit alia intelligibilia intelligere, multo fortius poterit intelligere ex naturalibus puris divinam essentiam.

3. Sed diceretur, quod licet divina essentia sit in se maxime intelligibilis, non tamen est maxime intelligibilis intellectu angelico. — Sed contra, illud quod est magis visibile in se, non esse magis visibile nobis, causa est defectus nostri visus. Sed in intellectu angelico non est aliquis defectus; cum Angelus sit speculum purum et incontaminatum, ut Dionysius dicit in IV cap. de divin. Nomin. Ergo illud quod est maxime intelligibile in se, est magis intelligibile Angelo.

4. Præterea, Commentator dicit in III de Anima, quod in intellectu qui est penitus a materia separatus, sequitur hoc argumentum quod Themistius faciobat: Hoc est magis intelligibile; ergo magis intelligitur. Sed intellectus Angeli est hujusmodi. Ergo in eo prædictum argumentum sequitur.

5. Præterea, excellens visibile propter hoc est visibile minus visui nostro, quia corruptit visum nostrum. Sed excellens intelligibile non corruptit intellectum, sed confortat. Ergo illud quod est magis in se intelligibile, magis ab intellectu intelligitur.

6. Præterea, videre Deum per essentiam est actus intellectus. Sed gratia est in affectu. Ergo gratia non requiritur ad videndum Deum per essentiam; et ita secundum naturalia tantum ad hanc visionem pervenire poterunt.

7. Præterea, secundum Augustinum (IX de Trinit., cap. III), fides, quia præsens est per essentiam in anima, videtur in anima per sui essentiam. Sed Deus per sui essentiam præsentialiter est in anima; et similiter in Angelo, et in qualibet creatura. Ergo Angelus Deum per essentiam in puris naturalibus videre potuit.

8. Præterea, secundum Augustinum (X Confess.), tripliciter est aliquid præsens in anima: per speciem, per notionem, et

per præsentiam essentiae suæ. Si ergo ista divisio est conveniens, oportet eam esse per opposita; et ita, cum Deus sit præsens intellectui angelico per essentiam, non erit ei præsens per similitudinem; et ita non potest Deus ab Angelo per similitudinem videri. Si ergo ex naturalibus puris potest eum cognoscere aliquo modo, videtur quod cognoscit eum per naturalia essentialiter.

9. Præterea, si videtur aliquid in speculo materiali, oportet quod ipsum speculum videatur. Sed Angeli in statu suæ conditionis viderunt res in Verbo quasi in quodam speculo. Ergo viderunt Verbum.

10. Sed diceretur, quod Angeli non fuerunt creati in puris naturalibus, sed cum gratia gratum faciente, vel cum gratia gratis data. — Sed contra, sicut lumen naturæ deficit a lumine gloriæ, ita etiam a lumine gratiæ gratis datæ vel gratum facientis. Si ergo existentes in gratia gratis data vel gratum faciente potuerunt videre Deum per essentiam, pari ratione et in statu naturalium existentes.

11. Præterea, res non videntur nisi ubi sunt. Sed ante conditionem rerum res non erant nisi in Verbo. Ergo cum Angeli res fiendas cognoverint, in Verbo eas cognoverunt; et ita viderunt Verbum.

12. Præterea, natura non deficit in necessariis. Sed attingere finem, maxime est de necessariis naturæ. Ergo unicuique naturæ provisum est ut possit pertingere ad finem suum. Sed finis propter quem (1) est rationalis creatura, est videre Deum per essentiam. Ergo rationalis creatura ex naturalibus puris potest ad hanc visionem pervenire.

13. Præterea, superiores potentie sunt perfectiones inferioribus. Sed inferiores potentie per suam naturam possunt in sua objecta; sicut sensus in sensibilibus, et imaginatio in imaginabilibus. Cum ergo objectum intelligentiæ sit Deus, ut dicitur in lib. de Spiritu et Anima (cap. XII), videtur quod per naturalia possit Deus videri ab intelligentia angelica.

14. Sed diceretur, quod non est simile: quia objecta aliarum potentiarum non excedunt suas potentias; sed Deus excedit omnem intelligentiam creatam. — Sed contra, quantumcumque perficiatur intelligentia creata lumine gloriæ, semper Deus in infinitum ipsam excedit. Si ergo iste excessus impedit visionem Dei per essentiam, nunquam intellectus creatus poterit pervenire in statu gloriæ ad videndum Deum per essentiam; quod est absurdum.

15. Præterea, in lib. de Spiritu et Anima (cap. VI, in princip.) dicitur, quod anima est similitudo totius sapientiæ, et eadem ratione Angelus. Sed res naturaliter cognoscuntur per suam similitudinem. Ergo naturaliter Angelus cognoscit ea de quibus

(1) *Al.* per quem.

est sapientia. Sed sapientia est de divinis, ut Augustinus dicit (XIII de Trin., cap. XIII ante med.). Ergo Angelus naturaliter pervenit ad videndum Deum per essentiam.

16. Præterea, ad hoc quod intellectus creatus videat Deum per essentiam, non requiritur nisi quod intellectus Deo conformetur. Sed intellectus Angeli per naturam suam est deformis. Ergo ex naturalibus propriis potest videre Deum per essentiam.

17. Præterea, omnis cognitio Dei vel est sicut in speculo, vel est per essentiam, ut patet per hoc quod habetur I Cor., xiii, 12: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Sed Angeli in naturalibus suis existentes non cognoverunt Deum sicut in speculo; quia, ut ait Augustinus (II super Genes., cap. VIII a med.), *ex quo creati sunt, æterna Verbi Dei visione perfruantur, non invisibilia Dei per ea que facta sunt, intellecta conspicientes*; quod est in speculo videre. Ergo Angeli naturaliter vident Deum per essentiam.

18. Præterea, illud immediate videtur de quo cogitamus non cogitando de aliquo altero. Sed Angelus naturalis (1) cogitione potest cogitare de Deo sine hoc quod cogitet de aliqua creatura. Ergo potest videre Deum immediate; quod est per essentiam videre.

19. Præterea, Augustinus dicit (IX de Trinit., cap. III; et XIII, cap. I) quod ea quæ sunt essentialiter in anima, cognoscuntur ab ea per essentiam. Sed divina essentia sic est in anima. Ergo idem quod prius.

20. Præterea, illud quod non videtur per essentiam, videtur per speciem, si videtur. Sed divina essentia non potest videri per speciem, quia species est simplicior eo cuius est. Cum ergo naturaliter cognoscatur ab Angelo, per essentiam cognoscitur ab eo.

Sed contra, videre Deum per essentiam, est vita æterna, ut patet Joan., xvii, 3: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum*. Sed ad vitam æternam non potest perveniri per pura naturalia; Roman., vi, 23: *Gratia Dei vita æterna*. Ergo nec ad visionem Dei per essentiam.

Præterea, Augustinus (alius Auctor. lib. de Spir. et Anim., cap. XII) dicit quod (2) anima quamvis sit nata cognoscere Deum, non tamen ad actum cognitionis perducitur, nisi perfundatur divino lumine; et sic ex naturalibus non potest aliquis videre Deum per essentiam.

(1) Al. naturaliter. — (2) Ita Auctoris textus tom. VIII Oper. Augustini in Appendice: *Etsi spiritus rationalis ex dono Creatoris habilis est ad cognoscendum verum et diligendum bonum: tamen nisi inferioris lucis radio fuerit perfusus, et calore successus, nunquam consequitur sapientiam cognitionem, vel caritatis affectum. Intellectus et intelligentia juvenantur superius, quia Deus ignis et lux est.*

Præterea, natura non transcendit limites suos. Sed essentia divina excedit omnem naturam creatam. Ergo naturali cognitione divina essentia videri non potest.

Respondeo dicendum, quod ad hoc quod Deus per essentiam videatur, oportet quod essentia divina uniatu intellectui quodammodo ut forma intelligibilis. Perfectibile autem non uniu formæ nisi postquam est in ipso dispositio, quæ facit perfectibile receptivum talis formæ; quia proprius actus fit in propria potentia; sicut corpus non uniuur animæ ut formæ, nisi postquam fuerit organizatum et dispositum; unde oportet etiam in intellectu esse aliquam dispositionem per quam efficitur perfectibile tali forma quæ est essentia divina, quod est aliquod intelligibile lumen. Quod quidem lumen si fuerit natura (1), ex naturalibus puris intellectus videre Deum per essentiam poterit. Sed quod sit naturale est impossibile. Semper enim dispositio ultima ad formam et relinquitur. Essentia autem divina non est naturalis forma intelligibilis intellectus creati; quod sic patet. Actus enim et potentia semper sunt unius generis; unde potentia in genere quantitatis non respicit actum qui est in genere qualitatis: unde forma naturalis intellectus creati non potest esse nisi sit illius generis in quo est potentia creati intellectus: unde forma sensibilis, quæ est alterius generis, non potest esse forma ipsius; sed forma immaterialis tantum, quæ est generis sui. Sicut autem forma sensibilis est infra genus intellectivæ potentie creatæ, ita essentia divina est supra ipsum; unde essentia divina non est forma ad quam se extendit naturalis facultas intellectus creati. Et ideo lumen illud intelligibile, per quod intellectus creatus fit in ultima dispositione ut conjugatur essentia divinæ ut formæ intelligibilis, non est naturale, sed supra naturam; et hoc est lumen gloriæ, de quo in Psal. xxxv, 10, dicit: *In lumine tuo videbimus lumen*. Naturalis igitur facultas cuiuslibet intellectus determinatur ad aliquam formam creatam intelligibilem: aliter tamen in homine et in Angelo; quia in homine ad formam intelligibilem a sensu abstractam, cum omnis ejus cognitio a sensu oriatur; in Angelo autem ad formam intelligibilem non a sensu abstractam vel acceptam, sed præcipue ad formam quæ est essentia sua. Et ideo cognitio Dei, ad quam Angelus naturaliter pervenire potest, est ut cognoscat ipsum per substantiam Angeli videntis; et ideo dicitur in lib. de Causis (prop. viii), quod intelligentia intelligit quod est supra se per modum substantiæ suæ, quia in quantum creata est a Deo, substantia sua est similitudo quædam substantiæ vel essentiæ divinæ. Sed cognitio Dei ad quam naturaliter homo pervenire potest, est ut cognoscat ipsum per formam intelligibilem, quæ lumine intellectus agentis est a sensibilibus abstracta; et ideo

(1) Forte naturale.

Rom., 1, 20, super illud, *Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*, dicit Glossa (ord.), quod homo iuvatur ad cognoscendum Deum per creaturas sensibiles per lumen naturalis rationis. Cognitio autem Dei quæ est per formam creatam, non est visio ejus per essentiam; et ideo neque homo neque Angelus potest pervenire ad Deum per essentiam videndum ex naturalibus puris.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod hoc quod dicit Augustinus, quod Angeli viderunt res in Verbo, potest intelligi non a principio conditionis, sed ex tunc ex quo beati fuerunt. Vel dicendum, quod quamvis Verbum per essentiam non viderint in statu naturalium, viderunt tamen aliquo modo per similitudinem in eis existentem; et ex tali cognitione potuerunt creaturas cognoscere, quas tamen postmodum in Verbo multo plenius cognoverunt, quando Verbum per essentiam viderunt; secundum enim quod cognoscitur causa, cognoscitur effectus per ipsam.

AD SECUNDUM dicendum, quod quamvis essentia divina sit in se maxime cognoscibilis, tamen non est maxime cognoscibilis intellectui creato, quia est extra genus ipsius.

AD TERTIUM dicendum, quod intellectus angelicus dicitur esse speculum purum et incontaminatum et sine defectu, quia non patitur defectum intelligibilis luminis, considerata natura sui generis, sicut patitur intellectus humanus, in quo intelligibile lumen obumbratur tantum ut necesse sit a phantasmatis accipere, et cum continuo et tempore, et discurrendo de uno in aliud; propter quod Isaac dicit, quod ratio oritur in umbra intelligentiæ: et ideo potentia intellectiva ejus potest intelligere omnem formam intelligibilem creatam quæ est sui generis. Sed intellectus angelicus comparatus ad divinam essentiam, quæ est extra genus suum, invenitur defectivus et tenebrosus; et ideo deficit a visione divinæ essentiæ, quamvis ipsa sit in se maxime intelligibilis.

AD QUARTUM dicendum, quod verbum Commentatoris intelligitur de cognitione intelligibilium creatorum, non de cognitione essentiæ increatæ. Pro tanto enim substantia intelligibilis quæ in se est maxime intelligibilis, fit nobis minus intelligibilis, quæ in se est maxime intelligibilis, fit nobis minus intelligibilis, quia excedit formam a sensu abstractam qua (1) naturaliter intelligimus; et similiter, immo multo amplius, essentia divina excedit formam intelligibilem creatam, qua intellectus Angeli intelligit. Et ideo intellectus Angeli minus intelligit essentiam divinam, quamvis sit magis intelligibilis; sicut intellectus noster minus intelligit essentiam Angeli, quamvis sit magis intelligibilis quam res sensibiles.

AD QUINTUM dicendum, quod excellentia intelligibilis quamvis non corrumpat intellectum, sed confortet eum, tamen excedit quandoque representationem formæ qua intellectus intelli-

(1) *Al.* quam.

git; et ex hac causa intelligibilis excellentia impedit intellectum; et secundum hoc verum est quod dicitur in II Metaph. (com. 1), quod *intellectus se habet ad manifestissimam naturam sicut oculus nocturne ad lucem solis*.

AD SEXTUM dicendum, quod gratiam non requiritur ad videndum Deum per essentiam quasi immediata dispositio ad visionem; sed quia per gratiam homo meretur lumen gloriæ sibi dari, per quod Deum in essentia videat.

AD SEPTIMUM dicendum, quod fides cognoscitur per essentiam suam, in quantum essentia sua conjungitur intellectui ut forma intelligibilis, et non alio modo. Sic autem non conjungitur essentia divina intellectui creato in statu viæ, sed sicut sustinens eum in esse.

AD OCTAVUM dicendum, quod divisio illa non est per oppositas res, sed per oppositas rationes; et ideo nihil prohibet aliquid esse per essentiam uno modo in anima, et alio modo per similitudinem vel imaginem; in ipsa enim anima est imago et similitudo Dei, quamvis in ipsa sit Deus per essentiam.

AD NONUM dicendum sicut ad primum.

AD DECIMUM dicendum, quod nec gratia gratum faciens nec gratia gratis data sufficit ad videndum Deum per essentiam, nisi sit gratia consummata, quæ est lumen gloriæ.

AD UNDECIMUM dicendum, quod res antequam in propria natura essent, non solum fuerunt in Verbo, sed etiam in mente angelica; et ita poterunt videri, quamvis Verbum non videretur.

AD DUODECIMUM dicendum, quod sicut dicit Philosophus in II Cœli et Mundi (com. LXII, et sequent.), in rebus invenitur multiplex gradus perfectionis. Primus enim gradus et perfectissimus est, ut aliquid habeat vel consequatur bonitatem suam sine motu et sine adminiculo alterius; sicut est perfectissima sanitas in eo qui per se est sanus sine auxilio medicinæ; et hic gradus est divinæ perfectionis. Secundus gradus est ejus quod potest consequi perfectam bonitatem cum modico auxilio et parvo motu, sicut ejus qui habet sanitatem cum modico exercitio. Tertius gradus est ejus quod acquirit perfectam bonitatem cum multis motibus, sicut ille qui acquirit perfectam sanitatem cum multis exercitiis. Quartus gradus est ejus quod nunquam potest acquirere perfectam bonitatem, sed acquirit de bonitate aliquid in multis motibus. Quintus gradus est ejus quod non potest acquirere aliquid de bonitate, nec habet aliquem motum ad hoc; sicut est gradus illius in sanitate qui sanari non potest, unde nullam medicinam accipit. Creaturæ igitur irrationales nullo modo ad perfectam bonitatem, quæ est beatitudo, pertingere possunt; sed pertingunt ad aliquam bonitatem imperfectam, quæ est eorum finis naturalis, quam ex vi naturæ suæ consequuntur. Sed creaturæ rationales possunt consequi perfectam bonitatem, id est beatitudinem; tamen ad consequendum indigent pluribus

quam naturæ inferiores ad consequendum fines suos. Et ideo quamvis sint nobiliores, non tamen sequitur quod ex propriis naturalibus possint attingere ad finem suum, sicut naturæ inferiores. Quod vero ad beatitudinem aliquam contingat per se ipsum, solius Dei est.

Et similiter dicendum AD DECIMUMTERTIUM de ordine potentiarum.

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod quamvis per lumen gloriæ intellectus creatus nunquam tantum elevetur quin in infinitum distet ab eo divina essentia, tamen per illud lumen fit (1) ut intellectus uniat essentiæ divinæ sicut formæ intelligibili; quod aliter fieri non posset (2).

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod ad cognoscendum Deum per similitudinem ejus Angelus ex propriis naturalibus potest, sed hæc non est visio Dei per essentiam.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod conformitas naturalis ad Deum quæ est in intellectu Angeli, non est ut intellectus Angeli proportionetur ad divinam essentiam sicut ad formam intelligibilem; sed in hoc quod non accipiat cognitionem sensibilem a sensu, sicut nos accipimus; et quantum ad alia in quibus intellectus Angeli convenit cum Deo, et differt ab intellectu humano.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod tripliciter ali quid videtur. Uno modo per essentiam suam; sicut quando essentia visibilis conjungitur visui, sicut oculus videt lucem. Alio modo per speciem: scilicet quando similitudo ipsius rei ab ipsa re imprimitur in visum, sicut cum video lapidem; tertio vero per speculum; et hoc est quando similitudo rei per quam cognoscitur, non fit in visu immediate ab ipsa re, sed ab eo in quo similitudo rei representatur; sicut in speculo resultant species sensibiles. Primo modo igitur videre Deum est naturale soli Deo, supra naturam vero hominis et Angeli; sed secundo modo videre Deum est naturale Angelo; tertio autem modo videre Deum est naturale ipsi homini, qui venit in cognitionem Dei ex creaturis, utcumque Deum representantibus. Unde cum dicitur quod omnis cognitio est per essentiam vel in speculo, intelligendum est de cognitione humana; cognitio autem Angeli quam de Deo naturaliter habet, est media inter istas duas.

AD DECIMUMOCTAVUM dicendum, quod imago rei dupliciter potest considerari. Uno modo in quantum est res quædam; et cum sit res distincta ab eo cujus est imago, per modum istum alius erit motus virtutis cognitivæ in imaginem, et in id cujus est imago. Alio modo consideratur prout est imago; et sic idem est motus in imaginem, et in id cujus est imago; et sic quando aliquid cognoscitur per similitudinem in effectu suo existentem,

(1) *Al.* tamen illud lumen fit. — (2) *Al.* non possit.

potest motus cognitionis transire ad causam immediate, sine hoc quod cogitetur de aliqua alia re; et hoc modo intellectus vioris potest cogitare de Deo, non cogitando de aliqua creatura.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod ea quæ sunt essentialiter in anima, ut conjunguntur ei formæ (1) intelligibiles intelliguntur ab anima per essentiam suam; sic autem essentia divina non est in anima vioris; et ideo ratio non sequitur.

AD VIGESIMUM dicendum, quod ratio illa procedit de specie abstracta a re, quam oportet esse simplicio rem ipsa. Talis autem similitudo non est per quam intellectus creatus cognoscit naturaliter Deum, sed est similitudo impressa ab ipso; et ideo ratio non sequitur.

ARTICULUS IV. — *Utrum Angelus videns Deum per essentiam, omnia cognoscat.*

Quarto quaeritur, utrum Angelus videns Deum per essentiam, omnia cognoscat; et videtur quod sic. Quia, sicut dicit Isidorus (lib. I de summo Bono, cap. XII, ante med.), Angeli in Verbo Dei omnia vident antequam fiant.

2. Præterea, uniuscujusque visus videt illud cujus similitudo est apud ipsum. Sed essentia divina, quæ est similitudo omnium, intellectui angelico conjungitur ut forma intelligibilis. Ergo Angelus videns Deum per essentiam, videt omnia.

3. Præterea, si Angelus non cognoscit omnia, oportet quod hoc accidat vel ex defectu intellectus angelici, vel ex defectu rerum cognoscibilium, vel ex defectu medi. Sed non ex defectu intellectus angelici, cum Angelus sit speculum purum et immaculatum, vel incontaminatum, ut dicit Dionysius (cap. I de divin. Nom.); nec etiam ex defectu intelligibilium, quia omnia sunt in divina essentia cognoscibilia; nec etiam ex defectu medi, quod cognoscunt, quia divina essentia perfecte omnia representat. Ergo Angelus videns Deum omnia videt.

4. Præterea, intellectus Angeli est perfectior quam intellectus animæ humanæ. Sed anima humana habet potentiam ad omnia cognoscendum; ipsa enim est quodammodo omnia, ut in III de Anima (comm. XIV et XXXVII) dicitur, secundum quod nata est omnia cognoscere. Ergo et intellectus angelicus potest omnia cognoscere. Sed nihil est efficacius ad educendum intellectum angelicum in actum cognitionis quam divina essentia. Ergo Angelus videns essentiam divinam, omnia cognoscit.

5. Præterea, sicut dicit Gregorius (XVI Moral., cap. XII), amor in patria cognitioni sequatur; quia quisque ibi tantum diligit, quantum cognoscit. Sed amans Deum amabit in ipso omnia diligibilia. Ergo videns ipsum videbit omnia intelligibilia.

(1) *Al.* ut formæ.

6. Præterea, si Angelus videns Deum non videt omnia, hoc non est nisi quia omnia intelligibilia sunt infinita. Sed ipse non impeditur ab intelligendo propter intelligibilis infinitatem; quia essentia divina distat ab eo sicut infinitum a finito. Ergo videtur quod Angelus videns Deum, omnia videre possit.

7. Præterea, cognitio comprehensoris excedit cognitionem viatoris, quantumcumque elevetur. Sed viatori alicui possunt omnia revelari; quod quidem de presentibus patet, quia beato Benedicto totus mundus simul ostensus est, ut dicitur in II Dialog. Gregorii (cap. XXXV, circa med.); de futuris etiam patere potest, quia Deus alicui Propheta aliqua futura revelat, et eadem ratione potest sibi omnia revelare; et similis ratio est de præteritis. Ergo multo fortius Angelus videns Deum visione patris omnia cognoscit.

8. Præterea, in IV Dial. (cap. XXXIII, in fin.) Gregorius dicit: *Quid est quod non videant qui videntem omnia vident?* Sed Angeli vident per essentiam Deum scientem omnia. Ergo Angeli cognoscunt omnia.

9. Præterea, puritas Angeli in cognoscendo non est minor quam puritas animæ. Sed dicit Gregorius in II Dial. (cap. XXXV, a med.): *Animæ videnti Creatorem angusta est omnis creatura.* Ergo et Angelo; et sic idem quod prius.

10. Præterea, lux spiritualis vehementius ingerit se menti quam lux corporalis oculo. Sed si lux corporalis esset sufficiens ratio omnium colorum; ingerens se oculo, omnes colores manifestaret. Ergo, cum ipse Deus, qui est lux spiritualis, et rerum omnium perfecta ratio, menti Angeli videntis cum se ingerat; Angelus eo cognito omnia cognoscet.

11. Præterea, cognitio est quasi quidam contactus cognoscentis et cognoscibilis. Sed si simplex tangitur, tangitur quidquid in ipso est. Sed Deus est simplex. Ergo si cognoscitur, cognoscuntur omnium rerum rationes quæ sunt in ipso.

12. Præterea, nullius creature cognitio est de substantia beatitudinis. Ergo ad cognitionem beatitudinis æqualiter se habere videntur. Aut ergo beatus omnes creaturas cognoscit, aut nullam. Sed non nullam. Ergo omnes.

13. Præterea, omnis potentia non reducta ad actum est imperfecta. Sed intellectus Angeli est in potentia ad omnia cognoscenda; alias esset inferior intellectu humano, in quo est omnia fieri. Si ergo in statu beatitudinis non omnia cognosceret, remaneret cognitio ejus imperfecta; quod videtur repugnare beatitudinis perfectioni, quæ omnem imperfectionem tollit.

14. Præterea, si Angelus beatus non cognosceret omnia; cum sit in potentia ad omnia cognoscenda, posset postmodum aliquid cognoscere quod prius non cognoverat. Sed hoc est impossibile; quia, sicut dicit Augustinus in XV de Trinit. (cap. xvi, a med.), in Angelis beatis non sunt cogitationes volubiles; quod

esset, si aliquid scirent quod prius nescivissent. Ergo Angeli beati videntes Deum omnia vident.

15. Præterea, visio beatitudinis æternitate mensuratur, unde et vita æterna dicitur. Sed in æternitate non est prius et posterius. Ergo nec in visione beatitudinis; ergo non potest esse quod aliquid prius scitum non fuerit; et sic idem quod prius.

16. Præterea, Joan., x, 9, dicitur: *Ingredietur et egredietur, et pasca inveniet*; quod in lib. de Spiritu et Anima (cap. vii a med.) sic exponitur: *Ingredietur ad contemplandam Divinitatem Salvatoris, et egredietur ad contemplandam vel intuendam humanitatem ipsius; et utrobique gloriosam refectionem inveniet.* Sed visus exterior ita perfecte pascetur in humanitate Salvatoris, quod nihil existens in corpore ejus erit ei occultum. Ergo et oculus mentis ita pascetur in Divinitate ipsius, quod in ea existens nihil ignorabitur ab eo; et sic cognoscet omnia.

17. Præterea, ut dicitur III de Anima (com. vii), intellectus intelligens maximum intelligibile, non minus intelligit minus intelligibile, sed magis. Sed maxime intelligibilis est Deus. Ergo intellectus videns Deum, omnia videt.

18. Præterea, effectus maxime cognoscitur per cognitionem causæ suæ. Sed Deus est causa omnium. Ergo intellectus videntis Deum omnia cognoscit.

19. Præterea, colores in tabula depicti, ad hoc quod visu cognoscantur, non indigent nisi lumine eos illustrante, quo fiant actu visibiles. Sed rerum omnium rationes sunt in essentia divina actu intelligibiles, divino lumine illustrante. Ergo intellectus videns essentiam divinam, omnia per rationes videt.

1. Sed contra est quod dicitur Ephes., iii, 10: *Ut innotescat Principatibus et Potestatibus in celestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei*; ubi dicit Glossa Hieronymi, quod Angeli mysterium Incarnationis per prædicationem Ecclesie sunt edocti. Ergo ante prædicationem illud ignoraverunt; et tamen per essentiam Deum viderunt. Ergo videntes Deum per essentiam non omnia cognoscunt.

2. Præterea, Dionysius dicit in fine eccl. Hierar., quod *multæ sacramentorum rationes latent supernas essentias*; et sic idem quod prius.

3. Præterea, nihil alteri coæquatur in extensione quæ est secundum quantitatem molis, nisi sit ei æquale secundum eandem quantitatem. Ergo et nihil æquatur alteri in extensione virtualis quantitatis, nisi coæquetur ei in virtute. Sed intellectus Angeli non coæquatur intellectui divino in virtute. Ergo non potest esse quod intellectus Angeli se extendat ad omnia ad quæ se extendit intellectus divinus.

4. Præterea, Angeli, cum sint facti ad laudandum Deum,

secundum hoc quod cognoscunt ipsum, laudant eum. Sed non omnes aequaliter eum laudant, ut patet per Chrysostomum super Joan. (homil. xiv). Ergo quidam in eo plura cognoscunt quam alii. Et tamen Angeli minus cognoscentes vident Deum per essentiam; ergo vident Deum per essentiam non omnia videt.

5. Præterea, de substantia beatitudinis est cognitio et gaudium. Sed Angeli beati possunt gaudere de quo prius non gaudebant, sicut de peccatore converso: *gaudium enim est Angelis Dei super uno peccatore penitentiam agente*; Lucae, xv, 10. Ergo et possunt cognoscere quæ prius non cognoscebant: ergo videntes divinam essentiam, aliqua ignorant.

6. Præterea, nulla creatura potest esse summe bona vel summe potens. Ergo nec omnia sciens.

7. Præterea, cognitio divina in infinitum excedit cognitionem creaturæ. Ergo non potest esse ut omnia quæ Deus scit, creatura cognoscat.

8. Præterea, Hierem., xvii, 9, dicitur: *Praevium est cor hominis, et inscrutabile; et quis cognoscat illud? Ego Dominus*. Ex quo videtur quod Angeli videntes Deum per essentiam, non cognoscunt secreta cordium, et ita non cognoscunt omnia.

Respondo dicendum, quod Deus videndo essentiam suam, quædam cognoscit scientia visionis, scilicet præsentia, præterita, et futura; quædam autem scientia simplicis intelligentiæ; scilicet quæ potest facere, quamvis nec sint nec fuerint nec futura sint. Impossibile autem videtur quod creatura aliqua videns essentiam divinam, omnia sciat quæ Deus scit scientia simplicis notitiæ. Constat enim quod quanto aliquis causam aliquam perfectius cognoscit, ex cognitione causæ in plurimum effectuum cognitionem devenire potest; sicut ille qui perfectius aliquid principium demonstrationis cognoscit, plures conclusiones ex eo deducere potest. Si ergo aliquis intellectus ex cognitione alicujus causæ omnes effectus ejus cognoscat, oportet quod peringat ad perfectum modum cognitionis illius causæ, et sic quod illam causam comprehendat; quod est impossibile de essentia divina respectu intellectus creati, ut ex dictis, art. 1 hujus quæst., patet; unde impossibile est quod aliquis intellectus creatus videndo divinam essentiam omnia cognoscat quæ ex ipsa causari possunt. Possibile tamen est ut aliquis intellectus creatus essentiam Dei videns, omnia cognoscat quæ Deus scit scientia visionis; ut de anima Christi ab omnibus tenetur. De aliis autem videtibus Deum per essentiam, est duplex opinio. Quidam enim dicunt, quod omnes Angeli et animæ beatorum videndo essentiam Dei, necesse est ut omnia cognoscant; sicut qui videt speculum, videt omnia quæ in speculo reflectunt. Sed hoc dictis Sanctorum repugnare videtur, et præcipue Dionysii, qui in vii cap. eccl. Hierarch. (a med.) expresse dicit, inferiores Angelos

per superiores ab ignorantia purgari; et sic oportet ponere, superiores Angelos cognoscere quæ inferiores ignorant, quamvis omnes communiter Deum contemplantur.

Et ideo dicendum, quod res non sunt in essentia divina sicut actu distinctæ; sed magis in eo omnia sunt unum, ut Dionysius dicit (cap. v de divin. Nomin., parum ante med.), per modum quo multi effectus ununtur in una causa. Imagines autem in speculo resultantes sunt ibi in actu distinctæ; et ideo modus quo res omnes sunt in essentia divina, similior est modo quo sunt effectus in causa, quam modo quo sunt quicumque cognoscit causam, cognoscat omnes effectus qui possunt ex ipsa produci, nisi comprehendat ipsam; quod non contingit alicui intellectui creato, respectu divinæ essentiae. Unde in solo Deo necesse est ut ex hoc quod per essentiam suam videt, omnia cognoscat quæ facere potest. Unde et eorum effectuum qui ex ipsa producti sunt, tanto aliquis plures cognoscit videndo essentiam Dei, quanto plenius eam videt; et ideo animæ Christi, quæ super omnes creaturas perfectius Deum videt, attribuitur quod omnia cognoscat, præterita, et futura; aliis autem non, sed unusquisque per mensuram qua videt Deum, videt plures vel pauciores effectus ex ipso.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod, sicut Magister in II Sentent. (dist. xi) dicit, cum dicitur, Angeli in Verbo vident omnia antequam fiant, hoc non intelligitur de omnibus Angelis, sed forte de superioribus; nec illi etiam omnia perfecte vident, sed forte in communi, et quasi implicite tantum, aliqua sciunt. Vel dicendum, quod de una re cognoscibili possunt intelligi plures rationes, sicut de triangulo plures demonstrationes fiunt; et potest esse quod aliquis sciat triangulum quid est, qui nescit omnia quæ de triangulo scire possunt. Aliud igitur est scire omnes res, aliud autem vident omnia intelligibilia de rebus. Satis autem probabile videtur quod omnes videntes Deum per essentiam omnes creaturas cognoscant secundum species suas ad minus; et hoc est quod Isidorus dicit (lib. 1 de summo Bono, cap. xii), quod sciunt in Verbo omnia antequam fiant; fieri enim rei est intelligibilis rationis. Non autem oportet quod Angelus sciens aliquam rem sciat omnes rationes intelligibiles de ipsa; et si forte sciat omnes proprietates naturales quæ comprehensione essentiae cognoscuntur, non tamen scit eam secundum omnes rationes quibus substata ordini divinæ providentiæ, qua una res ordinatur ad varios eventus; et de his rationibus inferiores Angeli a superioribus vel supremis illuminantur; et hoc est quod dicit Dionysius, in cap. de divin. Nomin., quod superiores Angeli docent inferiores rerum scibiles rationes.

AD SECUNDUM dicendum, quod ratio illa procedit quando visus similitudini conjungitur secundum posse totum simili-

tudinis ipsius; tunc enim necesse est ut visus cognoscat esse id ad quod similitudo visus se extendit. Sic autem intellectus creatus non conjungitur divinæ essentiæ; et ideo ratio non sequitur.

AD TERTIUM dicendum, quod hoc quod Angelus videns Deum non videat omnia, contingit ex defectu intellectus ipsius, qui non unitur essentiæ secundum totum posse ejus. Hic autem defectus puritati ejus non repugnat, ut supra dictum est.

AD QUARTUM dicendum, quod anima secundum potentiam naturalem non se extendit ad plura intelligibilia quam ad ea quæ possunt manifestari per lumen intellectus agentis; quæ formæ sunt abstractæ a sensibilibus; et potentia similiter intellectus angelici naturalis est ad omnia illa cognoscenda quæ manifestantur lumine suo naturali, quod non est sufficiens manifestativum omnium quæ in Dei sapientia latent. Et præterea illorum etiam quæ anima naturaliter cognoscere potest, cognitionem non accipit nisi per medium sibi proportionatum; unde uno et eodem modo apprehensio aliquis in cognitionem alicujus devenit in quam alius tardioris ingenii devenire non potest. Et similiter ex essentia Dei visa superior Angelus multa cognoscit quæ inferior cognoscere non potest; in eorum tamen cognitionem reducit per medium sibi magis proportionatum, sicut per lumen superioris Angeli; unde necesse est quod unus Angelus alium illuminet.

AD QUINTUM dicendum, quod affectus terminatur ad res ipsas; sed intellectus non solum sistit in rebus, sed res in multas intentiones dividit; unde illæ intentiones sunt intellectæ, non autem dilectæ; sed possunt esse dilectionis principium, sive ratio; dilectum autem proprie est res ipsa. Et quia Angeli videntes Deum per essentiam, omnes cognoscunt creaturas, possunt omnes amare. Quia vero non omnes rationes intelligibiles in eis apprehendunt, non ex omnibus rationibus quibus res possunt diligi, eas diligunt.

AD SEXTUM dicendum, quod quamvis Deus distet ab intellectu angelico sicut infinitum a finito, non tamen cognoscunt eum secundum modum suæ infinitatis, quia non cognoscunt eum infinite; et ideo non oportet quod omnia infinita quæ ipse cognoscit, cognoscant.

AD SEPTIMUM dicendum, quod Deus alicui viatori revelare posset tot, quod plura de creaturis intelligeret quam intellectus comprehensoris; et similiter Deus posset cuilibet comprehensori inferiori revelare omnia quæ superior intelligit, aut etiam plura. Sed de hoc nunc non quaerimus; sed solum de hoc quaerimus, an ex hoc quod essentiam Dei videt intellectus creatus, sequatur quod omnia cognoscat.

AD OCTAVUM dicendum, quod verbum Gregorii potest intelligi de his quæ pertinent ad substantiam beatitudinis. Vel potest

dici, quod Gregorius loquitur quantum ad sufficientiam medi; quia ipsa essentia divina est sufficiens medium demonstrationis rerum omnium; unde per hoc vult habere quod non est in ipsa, si ea visa, futura non cognoscuntur; sed quod omnia non cognoscuntur, est ex defectu intellectus ea non comprehendentis.

AD NONUM dicendum, quod ex illa auctoritate habetur, quod ex quo anima videt divinam essentiam, omnis creatura est ei angusta, idest nulla creatura occultatur ei propter eminentiam ipsius creaturæ. Sed alia ratio occultationis esse potest; quia scilicet non conjungitur ei medium proportionatum sibi, per quod illam creaturam cognoscere possit.

AD DECIMUM dicendum, quod illa ratio procederet, si oculus corporalis lucem corporalem secundum totum ejus posse in se susciperet; quod patet in proposito non esse.

AD UNDECIMUM dicendum, quod intellectus cognitione sua tangens Deum, cognoscit ipsum totum, sed non totaliter; et ideo cognoscit omne id quod actu in ipso est. Non tamen oportet quod cognoscat habitudinem ejus ad omnes suos effectus; quod est cognoscere ipsum, secundum quod est ratio omnium suorum effectuum.

AD DUODECIMUM dicendum, quod quamvis nulla cognitio creaturæ de substantia sit beatitudinis quasi beatificans; tamen aliqua creaturæ cognitio pertinet ad beatitudinem quasi necessaria ad aliquem actum beati; sicut ad beatitudinem Angeli pertinet ut cognoscat omnes qui suo officio committuntur; et similiter ad Sanctorum beatitudinem pertinet ut cognoscant eos qui eorum beneficia implorant, vel etiam alias creaturas (1) de quibus laudare debent Deum. Vel dicendum, quod si etiam (2) nullo modo ad beatitudinem pertinet creaturæ cognitio, non tamen sequitur quod omnis cognitio creaturæ æqualiter se habeat ad visionem beatitudinis; cognita enim causa aliqua, in promptu est ut aliqui effectus cognoscantur in ipsa, aliqui vero magis aliqua conclusiones eliciuntur, quedam vero non nisi per multa media; et ad hæc cognoscenda non potest quilibet per se, sed oportet quod ab alio manudeatur. Similiter est etiam cognitio rationum intelligibilium de effectibus respectu essentiae divinæ; quia quedam sunt latentiores, quedam manifestiores; et ideo ex visione divinæ essentiæ quedam cognoscuntur, quedam non.

AD DECIMUMTERTIUM dicendum, quod aliquid est in potentia ad alterum dupliciter. Uno modo in potentia naturali; et sic intellectus creatus est in potentia ad omnia illa cognoscenda quæ suo lumine naturali manifestari possunt; et nihil horum Angelus beatus ignorat; ex horum enim ignorantia remaneret

(1) *Al.* ut etiam aliter creaturas. — (2) *Al.* sic etiam.

intellectus Angeli imperfectus. Quædam vero potentia est obedientiæ tantum, sicut dicitur aliquid esse in potentia ad illa quæ supra naturam Deus in eo potest; et si talis potentia non reducit ad actum, non erit potentia imperfecta; et ideo intellectus Angeli beati non est imperfectus, si non cognoscat omnia quæ Deus potest ei revelare. Vel dicendum, quod si aliqua potentia ad duas perfectiones ordinatur, quarum prima sit propter secundam, non erit imperfecta potentia, si habeat secundam sine prima; sicut si habet sanitatem sine administraculis medicinæ, quæ sanitatem faciunt. Omnis enim cognitio creaturæ ordinatur ad cognitionem Dei; et ideo ex quo intellectus creatus cognoscit Deum, etiam dato per impossibile quod nullam creaturam sciret, non esset imperfectus: nec etiam intellectus videns Deum, qui plures creaturas cognoscit, ex cognitione creaturæ beatificatur; sed ex hoc quod perfectus Deum cognoscit: unde dicit Augustinus, lib. Confessionum (I. cap. iv in princ.): *Tafelic homo qui scit omnia illa, scilicet creata, te autem nescit; beatus autem qui te scit, etiam si illa nesciat. Si autem te et illa novit, non propter illa beator, sed propter te solum beatus.*

AD DECIMUMQUARTUM dicendum, quod volubilitas cogitationum (1), quæ a beatis Angelis removetur, dupliciter intelligi potest. Uno modo ut cogitatio dicatur volubilis propter discursum de effectibus in causis, vel e converso; qui quidem discursus rationis proprius est, quam claritas intellectus angelici excludit (2). Alio modo volubilitas potest referri ad successionem eorum quæ cogitantur; et sic sciendum, quod quantum ad illam cognitionem qua Angeli cognoscunt res in Verbo, non potest esse successio: quia per unum diversa cognoscit; sed quantum ad ea quæ cognoscunt per species innatas, vel per illuminationem superiorum, est ibi successio; unde Augustinus dicit, VIII super Gen. ad litteram (cap. xx, xxii et xxxiii), quod Deus movet spiritualem creaturam per tempus; quod est per affectiones mutari.

AD DECIMUMQUINTUM dicendum, quod visio beatitudinis est illa qua videtur Deus per essentiam, et res in Deo; et in ista non est aliqua successio; nec in ea Angeli proficiunt, sicut nec in beatitudine. Sed in visione rerum per species innatas, vel per illuminationes superiorum, proficere possunt; et quantum ad hoc visio illa non mensuratur æternitate, sed tempore; non quidem tempore quod est mensura motus primi mobilis, de quo Philosophus loquitur; sed tempore non continuo, quali creatio rerum mensuratur; quod nihil aliud est quam variatio prioris et posterioris in creatione rerum, et in successionem angelicorum intellectuum.

AD DECIMUMSEXTUM dicendum, quod corpus Christi est fini-

(1) *Al.* cognitionum. — (2) *Al.* excedit.

tum, et comprehendi potest visu corporali; essentia autem divina non comprehenditur visu spirituali, cum sit infinita; et ideo non est simile.

AD DECIMUMSEPTIMUM dicendum, quod ratio illa procederet, si intellectus maxime cognoscibile, quod est Deus, perfecte cognosceret; quod quia non est, ratio non sequitur.

Et similiter dicendum est AD DECIMUMOCTAVUM de causa et effectu, ut ex dictis patet.

AD DECIMUMNONUM dicendum, quod non sunt hoc modo rationes rerum in Deo sicut colores in tabula vel pariete, ut ex dictis, in corp. art., patet; et ideo ratio non sequitur.

Alia concedimus, quia verum concludunt, quamvis non debito modo.

ARTICULUS V. — *Utrum visio rerum in Verbo sit per aliquas similitudines rerum in intellectu angelico existentes.* (I part., quæst. xii, art. 9.)

Quinto quæritur, utrum visio rerum in Verbo sit per aliquas similitudines rerum in intellectu angelico existentes; et videtur quod sic. Omnis enim cognitio est per assimilationem cognoscentis ad cognitum. Si igitur intellectus angelicus cognoscit aliqua in Verbo, oportet quod cognoscat ea per aliquas similitudines apud se existentes.

2. Præterea, sicut se habet corporalis res ad visum corporalem, ita spiritualis ad visum spiritualem. Sed res corporalis non cognoscitur a visu corporali nisi per aliquam impressionem rei in ipso existentem. Ergo similiter est de visu spirituali.

3. Præterea, gloria non destruit naturam, sed perficit. Sed cognitio naturalis Angeli est per aliquas species. Ergo et cognitio gloriæ, quæ est visio in Verbo, est per similitudines rerum.

4. Præterea, omnis cognitio est per aliquam formam. Sed Verbum non potest esse forma intellectus, nisi forma exemplaris; quia nullius rei est forma intrinseca. Ergo oportet quod per aliquas formas cognoscat intellectus Angeli ea quæ in Verbo cognoscit.

5. Præterea, Paulus in raptu Deum per essentiam vidit, ut patet II Cor., xi, in Glossa (ordin. et interl. super illud: *Scio hominem raptum*), et ibi *audivit* (1) *arcana verba, quæ non licet homini loqui*. Illorum autem verborum non fuit oblitus postquam Verbum per essentiam videre desiit. Ergo oportet quod per aliquas similitudines in intellectu remanentes illa cognosceret; et eadem ratione Angeli, quæ cognoscunt in Verbo, oportet quod per similitudines aliquas cognoscant, ut videtur.

6. Sed dicendum, quod abeunte Verbo remanserunt in anima Pauli quædam reliquæ illius visionis, scilicet impres-

(1) *Al.* vidit.